

13. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

14. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / Т. 1: Загальна частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. 376 с.

15. Коврижных А.А. Методика расследования контрабанды (по материалам Дальневосточного региона). Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. С.-Пб., 2002. 170 с.

16. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>.

17. Алиев В.М. Личность осужденных-наркоманов и индивидуально-воспитательное воздействие на них в ИТУ. Автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Москва, 1990. 23 с.

ВАЛЬЧИШИН Г. І.,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.985

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

У статті проаналізовано особливості оцінки слідчого експерименту під час розслідування дорожньо-транспортних пригод. Доводиться, що його оцінка є складною розумовою логічною діяльністю, спрямованою на оцінку можливостей експерименту, його перебігу, сутності та варіантності дослідів та результатів.

Ключові слова: дослід, ДТП, достовірність, оцінка, слідчий експеримент.

В статье проанализированы особенности оценки следственного эксперимента при расследовании дорожно-транспортных происшествий. Доказывается, что его оценка является сложной умственной логической деятельностью, направленной на оценку возможностей эксперимента, его течения, сущности и вариантности опытов и результатов.

Ключевые слова: ДТП, достоверность, опыт, оценка, следственный эксперимент.

The article analyzes the peculiarities of the assessment of an investigative experiment in the investigation of road traffic accidents. It is proved that his assessment is a complex mental logical activity aimed at evaluating the possibilities of an experiment, estimating its course, the nature and variation of experiments and evaluating its results.

Key words: research, accident, reliability, evaluation, investigative experiment.

Вступ. Слідчий експеримент проводиться під час розслідування чи не всіх кримінальних правопорушень, які вимагають для цього використання експериментальних методів дослідження: крадіжок, грабежів, розбоїв, хуліганства, спричинення тілесних ушкоджень, убивств

та ін. Однак під час розслідування дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП) він набуває особливого значення, яке притаманне розслідуванню саме цієї категорії злочинів, оскільки нерідко ця слідча (розшукова) дія у системі інших процесуальних дій грає вирішальну роль.

Водночас слідчий експеримент під час розслідування ДТП відрізняється складністю та певними особливостями на всіх етапах його проведення. Стосується це і оцінки його результатів, здобутих слідчим під час досудового розслідування.

Багато кримінальних процесуальних і тактичних аспектів проведення слідчого експерименту досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені Л.Є. Ароцкер, Р.С. Белкін, Н.І. Гуковська, Н.І. Жукова, П.П. Луцюк, Ю.О. Ляхов, О.Б. Манчу, В.А. Очеретяний, С. М. Путівка, О.П. Рижаків, О.С. Рубан, П.І. Тарасов-Родіонов, Ш.Ш. Ярамиш'ян та інші. Водночас питання, пов'язані з оцінкою результатів слідчого експерименту під час розслідування ДТП, залишаються дослідженими недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності та особливостей оцінки результатів слідчого експерименту під час розслідування ДТП.

Результати дослідження. Під час оцінки слідчого експерименту (як слідчої (розшукової) дії) слід виходити з того, що згідно з ч. 1 ст. 240 КПК слідчий, прокурор мають право провести його «з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення» [1, с. 170].

Тобто законодавець не вважає, що за допомогою слідчого експерименту можна здобути нові докази, що є доволі суперечливою позицією, з якою не погоджуються багато вчених, а також не поділяє автор цієї статті.

Ю.П. Аленін та В.Д. Берназ у коментарі КПК справедливо зазначають, що під час слідчого експерименту можуть бути перевірені й уточнені фактичні дані, що одержані в результаті провадження інших слідчих дій (допитів підозрюваного, свідка, потерпілого, пред'явлення для впізнання; огляду місця події, приміщень та ін.), а також доказів, наданих підозрюваним, його захисником, потерпілим, цивільним позивачем і відповідачем та їх представниками. Учені зауважують, що значення слідчого експерименту не обмежується тим, що його результати дозволяють встановити достовірність або недостовірність доказів, що існують, але і в деяких випадках дають можливість отримати нові фактичні дані, а також відомості про причини й умови, які сприяли скоєнню правопорушення [2, с. 495].

Інші науковці більш категоричні у свої судженнях та однозначно визнають слідчий експеримент такою слідчою (розшуковою) дією, за допомогою якої не лише перевіряються й уточнюються вже отримані відомості, а здобуваються нові, хоч законодавець і не визнає цього [3; 4, с. 216; 5, с. 227].

Ми підтримуємо думку вказаних учених і вважаємо, що наведене має безпосереднє та вагоме значення для належної оцінки слідчого експерименту, зокрема під час скоєння ДТП. Наприклад, перевіркою яких відомостей буде виступати слідчий експеримент, коли очевидців ДТП немає, а всі її учасники загинули? Очевидно, що на більшість питань, які цікавлять слідчого, зокрема щодо причин та механізму пригоди, відповіді може дати саме слідчий експеримент, а не огляд чи інші слідчі (розшукові) дії.

Згідно зі ст. 94 КПК, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ із точки зору його належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [1, с. 66].

Як зазначає Т.М. Мирошніченко, оцінка доказів (як невід'ємний елемент доказування) має місце на усьому шляху досягнення знань у кожному кримінальному провадженні. Не дивлячись на це, як вид кримінальної процесуальної діяльності вона досліджена недостатньо. Такий стан у теорії кримінального процесу зумовлений не тільки тим, що зміст оцінки доказів створюється розумовою логічною діяльністю, яка є складною для вивчення. Причини є значно глибшими. Вони породжуються фундаментальними властивостями суспільних відносин, що визначають об'єкт правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності.

Новим у редакції статті 94 КПК (порівняно з однойменною статтею 67 КПК 1960 р.) є законодавче визначення критеріїв оцінки доказів – належності, допустимості, достовірності, достатності, взаємозв'язку доказів. Як видно зі змісту обох статей, законодавець не конкретизує змісту самого поняття «оцінка доказів» – різновиду кримінально-процесуальної діяльності. Жодних спеціально розроблених правил оцінки доказів чинним законом також не передбачено. Вочевидь, цим і пояснюється актуальність дослідження юридичною наукою багатьох питань щодо змісту таких понять, як «свобода оцінки доказів» та «оцінка доказів за внутрішнім переконанням», «суб'єкти доказування» та «суб'єкти оцінки доказів», «достатність», «достовірність» доказів тощо [6, с. 192].

Як зауважують В.О. Коновалова та В.Ю. Шепітько, оцінна діяльність слідчого складається з трьох етапів, що відповідають етапам проведення експерименту. Першим етапом є оцінка можливостей експерименту, другим – оцінка його перебігу, сутності та варіантності дослідів, третім – оцінка його результатів.

Перший етап охоплює оцінку ситуації, викликану конфліктним станом зібраних у справі доказів, що зумовлює необхідність перевірки якого-небудь із них або версії, що виникла. Другий етап передбачає оцінку кожного дослідів і всієї сукупності з метою встановлення оптимального характеру, тобто здатності перевірити конкретну обставину в експерименті. Тут процес оцінки може викликати дії, спрямовані на коректування дослідів, заміну, пропозицію нових, що може бути продиктовано конкретною ситуацією проведення експерименту. Третій етап синтезує оцінки попередніх етапів, визначаючи доказове значення [7, с. 135].

Р.С. Белкін під час оцінки слідчого експерименту великого значення надає достовірності та імовірності висновків слідчого та суду в процесі дослідження обставин справи.

При цьому, на думку вченого, слід розрізняти достовірність результатів слідчого експерименту і достовірність висновків, які робить слідчий або суд із результатів слідчого експерименту.

У першому випадку йдеться про правильність, істинність результатів самого слідчого експерименту. Достовірність результатів цієї слідчої дії означає, що зафіксований результат проведених дослідів дійсно мав місце і що він об'єктивно неминучий під час проведення цих конкретних дослідів за конкретних умов. Ми можемо говорити про достовірність результатів слідчого експерименту лише тоді, коли всі проведені дослідів призвели до одного і того ж результату, який є в цих умовах необхідним, а не випадковим і відображає внутрішні глибокі зв'язки між явищами, що експериментально перевіряються, відносно постійності форми цих зв'язків, неминучості прояву.

Від достовірності результатів слідчого експерименту слід відрізняти достовірність висновків, до яких приходять слідчий або суд під час оцінки результатів проведених дослідів [8, с. 95].

Результати слідчого експерименту повинні розглядатися лише в сукупності з іншими матеріалами справи. Значення результатів слідчого експерименту полягає в тому, що вони підтверджують або спростовують певне припущення слідчого, або самі стають базою для нового припущення про якийсь факт або явище.

Якщо результати експерименту слугують базою для висунення нової версії, нового припущення про факт або явище, висновки, зроблені з них, можуть бути як достовірними, так і ймовірними [8, с. 96].

Достовірність у кримінальному судочинстві означає повну відповідність висновків слідчого та суду об'єктивній реальності, єдине правильне вирішення питання, тому що істина завжди єдинична, конкретна. Імовірність же завжди означає лише припущення, гіпотезу, причому це припущення, навіть якщо воно володіє високим ступенем імовірності, не перестає бути припущенням, а тому не виключає іншого, навіть прямо протилежного припущення. Викладена відмінність між достовірністю та імовірністю пояснює те, чому висновки із результатів слідчого експерименту тільки тоді можуть слугувати підтвердженням або спростуванням версій, коли вони достовірні [9, с. 148–149].

Із наведеного можна дійти висновку, що із достовірного за своїм характером результату слідчого експерименту слідчим можуть бути зроблені як достовірні, так і ймовірні висновки. Наприклад, достовірним буде висновок про те, що свідок міг остерігати ДТП із певної точки за певних умов. Ймовірним буде висновок про те, що свідок дійсно спостерігав ДТП.

Стосовно окремих видів слідчого експерименту питання про достовірність висновків із результатів практично перетворюється у питання доказової цінності результатів проведених дослідів. Із цієї точки зору, як зазначають Р.С. Белкін та Є.М. Ліфшиць, усі види слідчих експериментів можуть бути поділені на дві групи: слідчі експерименти, якими встановлюється можливість або неможливість того чи іншого факту або явища (можливість спостереження, сприйняття факту або явища, можливість вчинення якоїсь дії, можливість існування явища), і слідчі експерименти, якими встановлюється зміст самого факту або процес його походження.

Під час проведення експериментів першої групи позитивне рішення, або підтвердження можливості, означає, що цей факт, явище могли мати місце і в момент розслідуваної події, оскільки вони мали місце під час проведення експерименту. Таким чином, установлення можливості ще не означає встановлення дійсності. Вирішення питання про те, що свідок міг бачити цей факт, ще не дозволяє стверджувати, що він його повинен був бачити, що він його бачив.

Тобто встановлення можливості того чи іншого факту означає ймовірність його існування, але не дає підстав стверджувати категорично, що цей факт дійсно мав місце у момент розслідуваної події. Негативне рішення або твердження про неможливість цього факту, явища, означає і його неможливість у момент розслідуваної події, якщо результати експерименту достовірні [9, с. 149–150]. Такої ж думки дотримуються Т.В. Авер'янова, Р.С. Белкін, І.Ф. Герасимов, Я.Л. Драпкин, Є.П. Іщенко Ю.Г. Корухов та інші вчені [10, с. 646–647; 11, с. 273; 12, с. 395].

Під час проведення слідчих експериментів другої групи вирішується питання про те, як відбулася та чи інша подія або ж як утворились сліди цієї події, які були виявлені під час розслідування. Як і під час проведення експериментів першої групи, висновки із результатів цих експериментів можуть носити ймовірний і достовірний характер [9, с. 150].

Як правильно зазначає О.С. Князьков, розглядаючи питання про характер оцінки результатів слідчого експерименту, слід мати на увазі, що на оцінку результатів слідчого експерименту будь-якого виду впливає або недосягнення умов дослідів порівняно з тими умовами, що існували під час події. Наприклад, причиною негативного результату перевірки зорового сприйняття певною особою якогось об'єкта, коли обстановка проведення слідчого експерименту суттєво відрізнялась від реальної обстановки, пов'язаної зі скоєнням злочину.

Коли досягнута схожість умов дослідних дій і умов обставини, що перевіряється, можна говорити про різноманітні підходи до визначення результатів слідчого експерименту [13, с. 73].

У літературі прийнято вважати, що результати слідчого експерименту можуть бути або позитивними (які підтверджують висунуту гіпотезу), або негативними (гіпотеза не підтвердилась) [3; 4, с. 216; 5, с. 233; 7, с. 10–16; 13, с. 72]. Як указує І.Ф. Герасимов, уявляється, що поділ результатів слідчого експерименту на позитивні та негативні носить умовний характер. До того ж деякі автори вважають, що може бути і нульовий результат цієї слідчої дії. Маються на увазі ситуації, коли під час експерименту не вдалось ні підтвердити, ні спростувати ту чи іншу версію. Легко уявити, що такі ситуації зустрічаються не так уже й рідко [11, с. 273].

На нашу думку, позиція щодо одержання «нульового» результату є доволі суперечливою. Ми підтримуємо думку тих учених, які відповідно до поставленої мети та завдань результати слідчого експерименту поділяють на:

- позитивні (якісь події або дії могли відбутися у дійсності);
- негативні (неможливість існування певних явищ чи здійснення певних дій);
- вірогідні (категоричний висновок зробити за результатами дослідів чи випробувань неможливо) [9, с. 149–150; 10, с. 646–647; 11, с. 273; 12, с. 395].

Як зауважує О.К. Чернецький, на слідчого покладено також обов'язок перевірити повноту документування та його відповідність дійсності. Тут ідеться про протоколи, фотографії, креслення, схеми, документи, в яких фіксуються дані вимірювань, у низці випадків правильність проведених розрахунків, зведені форми для підсумкової оцінки результатів дослідів. Особливо ретельно слід перевіряти висновки і мотиви, що свідчать «за» і «проти» ймовірних суджень, які на основі експерименту повинні бути ретельно інтерпретовані й точно відмежовані від констатації фактів [4, с. 218–219]

На думку Ю.В. Гавриліна, оцінка результатів слідчого експерименту включає:

- відповідність умов проведення експерименту фактичним обставинам досліджуваної події;
- вплив сторонніх (непередбачених) перешкод на результати експерименту;
- закономірності отримання певних результатів проведених дослідів [14, с. 79].

Звісно, наведені елементи під час проведення слідчого експерименту підлягають оцінці з боку слідчого, однак, як убачається, вони охоплюються більш чітким переліком, який навели Р.С. Белкін, С. В. Малікова, Д.М. Балашова та інші вчені, на думку яких оцінка результатів слідчого експерименту повинна включати:

- перевірку правильності визначення мети і завдань експерименту, його змісту і послідовності проведення дослідних дій чи випробувань;
- перевірку відповідності умов проведення слідчого експерименту умовам, у яких відбувалася злочинна подія (дія);
- оцінку застосованих під час слідчого експерименту тактичних прийомів;
- співставлення отриманих результатів з іншими доказами у справі [3; 8, с. 105; 15, с. 263].

Що стосується оцінки доказового значення результатів слідчого експерименту, то ми підтримуємо позицію А.А. Ексархопуло, який стверджує, що така оцінка залежить від його виду і поставлених перед експериментом завдань. Ними можуть бути завдання зі встановлення нових фактів або перевірки наявних фактів. Якщо слідчий експеримент проводиться з метою встановлення нових фактів, наприклад, для встановлення механізму події, то його результат у вигляді встановленого способу дії, який призводить до виникнення певних наслідків, може виявитися або однозначним, або багатоваріантним. Однозначним можна вважати результат експерименту зі встановлення, наприклад, механізму утворення слідів або дослідним шляхом буде підтверджено, що слід конкретного виду може виникнути лише за умови, коли діяти певним чином і в певній послідовності. Однозначність установленого механізму дає підстави для категоричного висновку про спосіб дії як єдино можливий, за якого тільки і можуть виникнути конкретні сліди. Такі результати слідчого експерименту мають безумовне доказове значення. Багатоваріантні результати, що допускають можливість діяти альтернативно і при цьому отримувати однакові результати, дають підстави лише для ймовірних висновків про механізм події, яка перевіряється, зокрема механізму створення слідів. Доказове значення таких результатів невелике. Вони можуть бути використані в основному для конструювання версій, планування розслідування справи, прийняття тактичних рішень і т.д. Для формулювання процесуально значущих висновків і для прийняття процесуальних рішень, що встановлюють юридично значущі факти, багатоваріантні результати слідчого експерименту можуть бути використані лише в сукупності з іншими доказами, зібраними у справі [5, с. 232–233].

Висновки із результатів слідчого експерименту можуть бути використані слідчим, на думку Р.С. Белкіна, двояким шляхом: підставою для повторного проведення тих чи інших слідчих дій і підставою для прийняття рішення про проведення таких слідчих дій, які до цього у справі не проводились, або для здійснення заходів, спрямованих на попередження подібних злочинів [8, с. 105–106].

Висновки з результатів слідчого експерименту можуть слугувати підставою і для проведення таких слідчих дій, які до цього у справі не проводились. Такими слідчими діями можуть бути допит, огляд, експертиза.

Насамкінець, за результатами слідчого експерименту слідчий вживає заходи з усунення та зміни умов, які сприяли скоєнню злочинів, якщо ці умови виявлені саме експеримен-

тальним шляхом [8, с. 106]. Прикладом цього може бути недостатня оглядовість через недоглянуті насадження, відсутність пішохідного переходу в потрібному місці тощо.

Висновки. На підставі викладеного можна підсумувати, що оцінка результатів слідчого експерименту під час розслідування ДТП є для слідчого доволі складним процесом і як вид кримінальної процесуальної діяльності він досліджений недостатньо. Зумовлюється це складністю та багатоаспектністю слідчого експерименту в таких категоріях кримінальних правопорушень, починаючи з визначення мети та завдань цієї слідчої (розшукової) дії, дотримання умов її проведення та закінчуючи правильною фіксацією.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Київ: ПАЛИВОДА А.В, 2018. 404 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар / Відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Харків: Одиссей, 2013. 1104 с.
3. Ильяшевич Т.А. Следственный эксперимент как следственное действие. Электр. журнал МГТУ им. Н.Э. Баумана «Гуманитарный вестник». – 10 окт. 2012. URL: liberta78@mail.ru.
4. Чернецкий О.К. Оценка результатов следственного эксперимента. Ученые записки Крымского ун-та имени В.И. Вернадского. 2015. № 1. С. 216–220.
5. Эксархопуло А.А. Оценка результатов следственного эксперимента. Воронежские криминалистические чтения: сб. науч. трудов. 2015. Вып. № 17. С. 228–235.
6. Мирошниченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. 2014. Вип. 29. Том 2. С. 181–185.
7. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 240 с.
8. Белкин Р.С. Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. Москва: Изд-во «Юридическая литература», 1964. 222 с.
9. Белкин Р.С., Лифшиц Е.М. Тактика следственных действий. Москва: Новый юристь, 1997. 176 с.
10. Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: учебник для вузов / под ред. проф. Р.С. Белкина. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2004. 992 с.
11. Криминалистика: Учеб. для вузов / И.Ф. Герасимов, Я.Л. Драпкин, Е.П. Ищенко и др.; Под ред. И.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Высш. шк., 2000. 672 с.
12. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі): Підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.
13. Князьков А. С. Проблемы оценки результатов следственного эксперимента / Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: Матер. 15-й междуна. науч.-практ. конф. / под ред. Ю.В. Анохина. Барнаул: Барнаульский юрид. ин-тут МВД России, 2017. Ч. 1. С. 72–74.
14. Гаврилин Ю.В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: Учеб. пособие. Москва: Книжный мир, 2004. 332 с.
15. Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С. В. Криминалистика: Учебник. Москва: ИНФРА-М, 2005. 503 с.

